

«L'espasa i el llibre». Premsa i Il·lustració a Girona, en el marc de la guerra contra la França de la Revolució¹

Lluís Roura i Aulinas

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament d'Història Moderna i Contemporània
Edifici B. 08193 Bellaterra (Barcelona)
lluis.roura@uab.es

Resum

El context de la Guerra Gran va donar peu a un ressorgiment de la publicística que, fins a cert punt, va prefigurar l'esclat de la premsa que es viuria quinze anys més tard. A la ciutat de Girona, que es trobava directament immersa en la guerra de la monarquia espanyola contra la França revolucionària, van publicar-se tres periòdics prou interessants que, fins ara, no han merescut l'atenció dels estudiosos. Entre els quals sobresurt el que, de fet, pot considerar-se com el primer periòdic adreçat explícitament als militars (*Instrucción militar o escuela histórica y moral del soldado*). L'estudi d'aquest periòdic permet remarcar la complexitat d'una conjuntura en la qual s'evidencien la presència d'una sensibilitat clarament il·lustrada, l'impacte de la Revolució francesa i el clima contrarevolucionari que amara la guerra contra els exèrcits de la Convenció.

Paraules clau: Il·lustració, Guerra Gran, Revolució francesa, premsa, Girona.

Resumen. «*La espada y el libro*». *Prensa e ilustración en Girona, en el marco de la guerra contra la Francia de la Revolución*

El contexto de la *Guerra Gran* dio lugar a un resurgimiento de la publicística que, hasta cierto punto, prefiguró el estallido de la prensa quince años después. En la ciudad de Girona, directamente inmersa en la guerra de la monarquía española contra la Francia revolucionaria, se publicaron tres periódicos muy interesantes que, hasta ahora, no han merecido la atención de los estudiosos. Entre ellos, sobresale el que, de hecho, puede considerarse el primer periódico dirigido explícitamente a los militares (*Instrucción militar o escuela histórica y moral del soldado*). Su análisis permite subrayar la complejidad de una coyuntura en la que se evidencian la presencia de una sensibilidad claramente ilustrada, el impacto de la Revolución Francesa y el clima contrarrevolucionario que impregnaba la guerra contra los ejércitos de la Convención.

Palabras clave: Ilustración, Guerra Gran, Revolución Francesa, premsa, Girona.

1. Aquest article és la traducció, feta pel seu autor, del que es va publicar amb el títol «Les origines de la presse en Catalogne et la Révolution Française» al volum *La plume et le sabre. Hommages offerts à Jean-Paul Bertaud*, París: Publications de la Sorbonne, 2002, p. 163-172.

Abstract. «*The Sword and the Book*». *Press and Enlightenment in Girona during the War Against the Revolutionary France*

Through this article, Lluís Roura i Aulinas studies the resurgence of political publicity in the Catalan city of Girona during the so-called *Guerra Gran* —meaning great war— that faced up the Spanish Monarchy to the French Republic from 1793 to 1795.

Key words: political publicity, 1793-1795, Spanish Monarchy, French Republic, war.

Sumari

La Gazeta de Gerona   *El Correo de Gerona* (i la *Instrucción Militar, o Escuela Histórica del Soldado*)

Els orígens de la premsa periòdica i del periodisme com a fenomen històric no es redueix pas al caràcter material de la *periodicitat* en la impressió d'una publicació. Tal com ho ha remarcat Jean Sgard, es desenvolupà paral·lelament a la Il·lustració i com un fenomen solidari². El mateix podem dir del desenvolupament de la premsa a la península ibèrica: en la mesura que els pobles van participar de la Il·lustració, ho van fer també de la «revolució» de la impremta. Res de sorprenent, doncs, que dins la Monarquia espanyola els orígens de la premsa es trobin impregnats dels trets propis que hi va tenir la Il·lustració; és a dir: una realitat marcada pel seu caràcter minoritari, feble i amenaçat.

Després de l'aparició de la *Gazeta de Madrid* el 1661, tan sols trobem una referència remarcable de la premsa periòdica a la monarquia espanyola, l'any 1732, amb la publicació del *Diario histórico, político-canónico y moral*, com la primera publicació de caràcter mensual. I és l'any 1737 que trobem per primera vegada dos periòdics de rellevància: les *Ephemerides barométrico-médicas matritenses* —publicació mensual— i el *Diario de los Literatos de España* —trimestral. El 1758 apareixia a Madrid el que seria el primer diari espanyol, el *Diario noticioso, curioso-erudito y comercial, público y económico*, escrit pel primer personatge remarcable de la història de la premsa a Espanya, Francisco Mariano Nipho.

Com és sabut, tots els periòdics publicats sota la Monarquia espanyola, excepte aquells que de fet eren oficials (la *Gazeta* i el *Mercurio histórico y político* —que havia aparegut el 1738—) es trobaven sotmesos al control del Consell de Castella³. Una realitat que pot ajudar-nos a entendre la letargia de la premsa espanyola entre 1770 i 1780, després d'un petit parèntesi «daurat» entre 1750 i 1770 en el qual es poden comptabilitzar una quarantena de periòdics⁴, i que pot ajudar-nos també a entendre el caràcter excepcional d'un fenomen com el de *El Censor* —sens dubte

2. Dins DELON, M. (dir.) (1997), «Journeaux et journalisme», *Dictionnaire européen des Lumières*, París: PUF.
3. Cf. GUINARD, P.J. (1973), *La presse espagnole de 1737 à 1791. Formation et signification d'un genre*, París: Centre de Recherches Hispaniques, p. 25 i s. Vegeu també el repertori de la premsa espanyola del segle XVIII publicat per AGUILAR PIÑAL, F. (1978), *La prensa española en el siglo XVIII. Diarios, revistas y pronósticos*, Madrid: CSIC.
4. L'expressió d'*âge d'or* en referència a aquests anys és de GUINARD, P., *op. cit.*, p. 125.

el periòdic més remarcable de l'Espanya de la Il·lustració i, probablement, l'únic que podem considerar com a realment *il·lustrat*.

Pel que fa la premsa a Catalunya, podem destacar la importància i la precocitat de les publicacions aparegudes —fins i tot periòdiques, com nombroses gazetes— durant la revolució de 1640 i la guerra de Successió; així com la remarcable dimensió política que havia tingut en aquells moments. En canvi, la premsa periòdica de la segona meitat del segle XVIII, des del *Caxon de sastre cathalan* (aparegut el 1761) i del *Diario curioso, histórico, erudito, comercial, político y económico* (1762) fins al *Diario de Barcelona* (1792), va ser més aviat un fenomen escàs i mediocre. Com a Espanya, hi ha poques publicacions periòdiques, tenen una finalitat de divulgació literària o científica, i s'alimenten en la seva major part de textos i notícies ja publicades en la premsa estrangera, contingut que completen amb la publicació d'anuncis oficials i d'alguna col·laboració espontània. Per tal de comprendre aquesta realitat cal tenir en compte les conseqüències derivades de la instauració borbònica —amb la major capacitat i voluntat política de control i de censura, sobretot després de la guerra de Successió— al llarg com a mínim de la primera meitat del segle; però pel que fa a la segona meitat cal tenir present el fet que el regnat de Carles III —que pot considerar-se com el més representatiu de l'absolutisme il·lustrat espanyol— havia experimentat un viratge molt considerable després de les revoltes de 1766, i va trobar-se enmig del pes progressiu que adquiria la Reacció i l'antifilosofisme⁵. Aquesta Reacció, que es va trobar particularment còmoda durant el ministeri de Floridablanca, adquiriria tot el seu protagonisme arran dels esdeveniments revolucionaris de França. Així, doncs, no és pas sorprenent el caràcter complex que presenta la realitat de la premsa a Espanya durant aquests anys. D'una banda s'alimenta en bona mesura de la difusió de la Il·lustració (tot i que degudament esporgada), i de l'altra es troba immersa dins el debat (o, millor dit, el combat) en contra seu; un combat en el qual la Reacció es beneficia del sentiment de gal·lofòbia —especialment remarcable a les zones properes a França, així com allà on hi havia una important presència de població francesa. Aquesta gal·lofòbia antifilosòfica es va accentuar i generalitzar especialment a partir de les campanyes contrarevolucionàries que varen seguir a la declaració de guerra entre la Monarquia espanyola i la República francesa⁶.

Les mesures radicals de Floridablanca, que el 1791 proclamava l'establiment d'un «cordó sanitari» enfront de la França revolucionària, es materialitzarien no només en el major pes de la censura i de la Inquisició —actuant contra la difusió dels impresos francesos— sinó també en la proclamació de la Real Orden de 24 de febrer de 1791, segons la qual quedava prohibida la publicació de cap periòdic,

5. Cf. ROURA, LI. (1995), «Riformismo contro rivoluzione? Verso la fine di un falso dilemma nella storiografia spagnola sul XVIII secolo», *Studi Storici*, 2: 103-125.

6. Tal com recordava L. Trénard, Robespierre, en el seu discurs del 28 d'octubre de 1792, atribuïa el conflicte ideològic entre França i Europa a l'acció de la premsa contrarevolucionària. La qual «éleva» deïa, «une barrière entre la Révolution et les autres peuples de l'Europe en leur montrant sans cesse la nation française comme une horde de cannibales et le tombeau de la tyrannie comme le théâtre de tous les crimes» (TRÉNARD, L., 1984, «Le discours contre-révolutionnaire dans la presse française (1789-1799)», *Revue de l'Université d'Ottawa*, 54, 3: 113).

amb l'excepció del *Diario de Madrid*⁷ i dels periòdics oficials (la *Gaceta* i el *Mercurio*). La revocació d'aquesta ordre per part d'Aranda el 1792, després de la caiguda de Floridablanca, i la declaració de guerra al març de 1793 obririen una nova etapa en l'evolució de la premsa periòdica a Espanya, que pot ser percebuda com una certa prefiguració de la primera gran època dels inicis del periodisme —la dels anys de la guerra antinapolèònica⁸. Però en aquell moment l'«esplendor» es registrava tan sols a l'abric de les campanyes d'exaltació de la guerra contra França, i no pas en el marc del debat polític i de la circulació de les idees que es registraria a l'entorn del 1810.

Un testimoni significatiu d'aquesta situació el trobem en dos periòdics que es publicaven a Girona durant la Guerra Gran, en un clima marcat per la proximitat de la guerra i de la lluita contra la França revolucionària. Es tracta de la *Gazeta de Gerona* i del *Correo de Gerona*. El primer ha estat considerat com l'únic que tenia un cert interès entre els periòdics publicats a Catalunya en els anys vuitanta⁹; i pel que fa al segon, té l'interès d'haver-se desdoblant el 1795 i haver donat lloc així, amb el títol de *Instrucción militar o escuela histórica y moral del soldado*, al primer periòdic adreçat explícitament als militars, a Espanya. Fins avui aquests dos periòdics amb prou feines han merescut l'atenció dels historiadors¹⁰.

La *Gazeta de Gerona*

Tot i que sembla tractar-se d'una publicació apareguda entre 1787 i 1800¹¹, l'única col·lecció que he pogut localitzar forma un volum relligat que va des del número 1 (aparegut el 4 de gener de 1793) fins al número 104 —i darrer— (datat del 30 de desembre de 1793)¹². Es tractava d'una publicació bisetmanal, publicada en quart (que el 1793 apareixia tots els dilluns i divendres), amb un nombre de pàgines que oscil·lava entre vuit i dotze, i imprès per Josep Bro, impressor reial de Girona¹³.

7. Cf. *Novís. Rec.*, t. IV, lib. VIII, t. XVII, llei 5.
8. Sobre els anys de la guerra contra la Convenció com a prefiguració de la guerra contra Napoleó, vegeu AYMES, J.R., «La Guerra Gran (1793-1795) como prefiguración de la Guerra del Francès (1808-1814)», dins AYMES, J.R. (ed.) (1989), *España y la Revolución francesa*, Barcelona: Crítica, p. 311-366.
9. Cf. ENCISO, L.M. (1987) «La prensa y la opinión pública», *Historia de España Menéndez Pidal*, t. XXXI, vol I, Madrid: Espasa, p. 95.
10. Vegeu les breus referències que en donen COSTA FERNÁNDEZ, LI. (1986) (*Història de la premsa a la ciutat de Girona*, Girona: IEG, p. 19 i 81-82), GIRBAL, E.C. (1894) («El periodismo en Gerona. Notas histórico-bibliográficas», *Revista de Gerona*, 18: 225 s) Ambdós periòdics són ignorats tant per GUINARD, P.J. (*op. cit.*) com per TORRENT, J. i TESIS, R. (1966) a la seva *Història de la premsa catalana*, Barcelona: Bruguera, 2 vol., així com pel repertori bibliogràfic de PALAU Y DULCET, A. (1948-1973), *Manual del librero hispanoamericano*, Madrid, 24 vol.
11. Cf. RAHOLA, C. (1929), *La ciutat de Girona*, Barcelona: Barcino, vol. II, p. 35.
12. Volum consultat a la Biblioteca Municipal de Girona. Al revers de la tapa que enquaderna aquest volum es poden observar unes anotacions manuscrites relatives a números anteriors (en concret es refereixen als números 53, 89 i 92 de l'any 1780, i als números 50 i 53 de 1781). Sembla, doncs, que la numeració d'aquest periòdic començaria de nou cada any.
13. Josep Bro i Claramunt havia obtingut el 1744 el privilegi d'impressor reial, que havia estat concedit al seu oncle —mort el 1743— després de la guerra de Successió per la seva fidelitat a la causa de Felip d'Anjou. Segons MIRAMBELL, E. (1984), «La família Bro, d'impressors gironins», *Annals*

El volum de 1793 presenta una numeració continuada de les pàgines, que arribà en total fins a la 404.

La *Gazeta de Gerona* presentava al 1793 la rigidesa pròpia d'una gazeta oficial, malgrat l'agitació dels esdeveniments immediats que es vivien a la ciutat. Publicava regularment, tot i que amb un retard de gairebé dos mesos, notícies provinents de ciutats i països diversos (París, Londres, Berlín, Viena, Gènova...), així com notícies de ciutats espanyoles —amb un retard aproximat d'un mes. En la seva major part aquestes notícies eren la reproducció de les que ja havien estat publicades per la *Gazeta de Madrid* —que ho feia amb un retard aproximat d'uns quinze dies. D'aquesta manera la *Gazeta de Gerona* venia a ser una mena d'edició local de la que es publicava a Madrid. Un fenomen que amb prou feines tenia equivalent a les altres províncies, on gairebé només hi trobem algunes publicacions efímeres o esporàdiques de *gazetes* locals. La *Gazeta de Gerona* publicava anuncis oficials (resolucions i decrets del Govern, nomenaments, notícies de la Cort...), però també notificacions diverses sobre l'aparició de publicacions, o relatives a la pèrdua d'objectes personals —que de fet són pràcticament les úniques informacions locals que s'hi poden trobar.

Però, més enllà de la rigidesa formal, la *Gazeta* va adquirir al 1793 una funcionalitat pròpia del context de guerra. La publicació de notícies de la guerra —tot i que es tractava de notícies que ja havien estat publicades deu dies abans per la *Gazeta de Madrid*— adquiria una dimensió especial, donada la proximitat del front. Així, alhora que es tractava d'un mitjà de difusió, d'informació o d'adoctrinament, va poder esdevenir també —tot i que de manera indirecta— un mitjà d'agitació.

La difusió de les decisions oficials va tenir una dimensió molt més regular en els primers números (per exemple: decrets de reclutament [nº 19], decrets d'indult als desertors [nº 21] i als contrabandistes [nº 31], decrets d'expulsió dels francesos [nº 23]...), i va anar disminuint clarament al llarg de l'any. En canvi, els aspectes relatius a la guerra varen anar-hi adquirint una presència progressiva. Així la funció de difusió oficial va anar llicant cap a una funció d'adoctrinament, particularment evident per mitjà de la publicació paral·lela de plec i de papers que s'adjuntaven a la venda del periòdic, o que hi eren anunciats¹⁴. En el clima de confrontació que existia a Girona, la dimensió d'incitació i d'agitació era indestruïble de la major part

de l'*Institut d'Estudis Gironins*, XXVII: 14, Josep Bro no era només l'impressor, sinó també l'editor de la *Gazeta*. Després de la seva mort el 1794, la seva dona i el seu cunyat —Fermí Nicolau— continuaren l'activitat de la impremta, i Fermí Nicolau va obtenir molt poc després el privilegi d'impressor reial. El 1800 la *Gazeta* seria editada per Vicente Oliva (cf. GIRBAL, E.C., op. cit. i MIRAMBELL, E. (1982-1983), «Els impressors gironins de la família Oliva», *Annals...* XXVI: 159-208).

14. Al número 35 (6 maig 1793) s'anunciava la venda d'un plec de 16 pàgines que contenia un *Plan de la Real Armada de España*; es publicava la llista dels 395 diputats francesos que havien votat a favor de la mort del rei, a la Convenció; i s'hi incloïa la *Carta de un padre anciano a su hijo, emigrante en España, con motivo de los actuales desórdenes de la Francia...*, així com el text titulat *A la Francia, por un obispo emigrante de la misma...* Al número 39 (17 de maig) s'hi anunciava la venda del text del manifest del capità general Ricardos a Ceret, i s'hi reproduïen vuit pàgines que contenien els *Capítols relatius a la causa formada y decidida contra Luis XVI de la Gazette de Lugano*. El número 43 (de 31 de maig) anunciava un plec sobre els voluntaris catalans, en què es remarcava que a Girona es venia a 4 *quartos*, mentre que el seu preu a Barcelona era de 9 *quartos*, i s'afegia que es feia aquesta oferta per tal que tothom el pogués comprar. El número 60 (29 de juliol) anunciava la publicació de la crònica històrica de la resistència catalana davant la invasió francesa de 1285. Etc.

dels continguts, fins i tot en el cas de la publicació de les llargues llistes de voluntaris i d'ofertaments particulars per a la guerra que reproduïa, a partir de les que es publicaven a la *Gazeta de Madrid*. De manera semblant, podem imaginar-nos la càrrega molt més incitant i directa que devien tenir les iniciatives de publicació de gravats dels escenaris de la guerra, per contrast amb el caràcter molt més neutre, o merament informatiu, que aquest mateix fet podia tenir per als lectors de la *Gazeta de Madrid*¹⁵.

Va ser, doncs, durant la guerra i malgrat el manteniment del caràcter formalment hieràtic de la *Gazeta*, que aquesta va adquirir, a Girona, la dimensió d'un periodisme d'actualitat que, altrament, hauria estat difícil d'imaginar en un periòdic oficial i d'una difusió relativament àmplia¹⁶.

El Correo de Gerona (i la Instrucción Militar, o Escuela Histórica del Soldado)

El *Correo de Gerona* va ser un periòdic bisetmanal que es publicava els dilluns i dijous, del qual van aparèixer 52 números entre el 5 de febrer i el 3 d'agost de 1795. A partir del número 7 (dijous 26 de febrer de 1795) l'editor va decidir suprimir l'exemplar dels dijous i publicar, al seu lloc, «un altre» periòdic: la *Instrucción militar o escuela histórica y moral del soldado*¹⁷. En realitat aquest tindria els mateixos subscriptors que el *Correo*, i mantindria una numeració correlativa a aquest. Els dilluns, doncs, el periòdic apareixia amb el títol de *Correo...*, i els dijous amb el d'*Instrucción Militar...* Amb una dotzena de pàgines de format en quart, es publicava, com la *Gazeta*, a la impremta de Maria Bro (vídua de Josep Bro), que era administrada per Fermí Nicolau (com hem dit, el cunyat de J. Bro). El periòdic era editat per José Felipe de Olivé, que sembla que va ser-ne de fet l'autor principal. Segons les llistes que va anar publicant a partir del número 7, aquest periòdic va arribar a tenir 118 subscriptors —que rebien en total 120 exemplars¹⁸. Podem suposar, doncs, que el tiratge difícilment superaria els 200 o 250 exemplars. Si considerem que el preu de venda era semblant al de la *Gazeta de Madrid*, de la qual en coneixem bé els comptes¹⁹, és evident

15. Entre d'altres es van publicar la imatge de la Bellaguarda, així com d'altres fortaleses, i alguns mapes de la frontera dels Pirineus.
16. Tot i que no disposem de dades sobre el tiratge ni sobre els subscriptors o la distribució de la *Gazeta de Gerona*, la importància dels tiratges i de la distribució dels periòdics oficials a Espanya a la segona meitat del segle XVIII és perfectament provada (cf. ENCISO RECIO, L.M., 1957), *La Gaceta de Madrid y el Mercurio Histórico y Político, 1756-1781*, Valladolid) Universidad de Valladolid).
17. De fet la publicació dels dijous seria, tal com deia el seu editor, la del *Correo de Gerona dedicado únicamente a Instrucción Militar o Escuela Histórica y Moral del Soldado*.
18. Dels 120 exemplars dels subscriptors, el 82,5% es distribuïa a Catalunya (42% a Girona i 32% a Barcelona), el 10% al Regne de València i el 3,5% a Madrid. De tota manera sabem que l'editor del *Correo* tenia contactes regulars amb editors de periòdics de Múrcia, Salamanca, Cadis i Madrid, i que anunciava la possibilitat de subscriure's al *Correo*, a més de les ciutats mencionades, des de Sevilla, Còrdova, Màlaga, Alcalà, Valladolid, Santander i Jaén. Quant als 120 subscriptors, una quarta part eren militars i una altra quarta part nobles i eclesiàstics, seguits d'un 6% de membres de professions «liberals»; hi ha, però, un nombre important de subscriptors (38%) les dades dels quals no ens permeten de classificar-los rigorosament.
19. Cf. ENCISO RECIO, L.M., *op. cit.* El *Correo* es venia a 6 *quartos* cada número, i a 14 rals la subscripció trimestral (que equival a 5 *quartos* cada número).

que aquesta publicació difícilment podia donar una bona rendibilitat, malgrat que els costos de publicació del *Correo* havien de ser força més modestos que els de la *Gazeta*²⁰. D'aquesta manera podem copsar millor el caràcter excepcional que suposa l'edició d'aquest periòdic a Girona; un fet que en aquells anys no va tenir equivalent a la resta de la península²¹. Podem sospitar, doncs, que existeix una relació molt directa entre la publicació d'aquest periòdic i el context excepcional en el qual es trobava en aquest moment la ciutat de Girona: apareix dos mesos després de l'ocupació francesa de l'Empordà i de la rendició de Figueres, i tan sols tres dies després de la rendició de la fortalesa de Roses. Un context que era, alhora, el que venia marcat per la reacció de la societat catalana i de l'autoritat militar, que acabaven de reunir una *Junta General de Defensa* a Barcelona que, a mitjan gener, es traslladaria a Girona, i que va promoure la mobilització militar general de la població catalana. I el darrer número del *Correo*, apareixeria el 3 d'agost de 1795, és a dir, dos dies després de la ratificació de la pau de Basilea. Aquestes coincidències posen clarament en entredit el caràcter merament accidental de la desaparició del periòdic, a la qual al·ludia l'editor en el darrer número quan escrivia:

Haviendo ocurrido varios accidentes que no pudieron preverse quando se determinó establecer este periódico, se suspende desde hoy en que se concluyen las suscripciones del segundo trimestre²².

J.F. de Olivé, l'autor-editor del *Correo de Gerona* i de la *Instrucción Militar* és un personatge poc conegut. Una carta enviada per quatre oficials d'artilleria i d'enginyers, publicada en el *Correo* de l'11 de juny, ens diu que es tractava d'un militar. Sabem també que al març de 1796 va ser admès com a membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. I és precisament en el seu discurs d'acceptació que podem trobar-hi alguns trets remarcables del seu pensament, que òbviament eren al darrere de la seva iniciativa com a publicista²³. En el seu discurs feia, és clar, un gran elogi de l'Acadèmia, a la qual considerava com un taller d'instrucció i un mitjà capaç d'il·lustrar tota la península. Olivé es presentava, en efecte, com un il·lustrat: bon coneixedor dels autors francesos i amb tota probabilitat

20. Sabem que la *Gazeta de Madrid*, que comptava amb uns 300 subscriptors, tenia una tirada d'uns 10.000 exemplars, i que els seus importants guanys s'haurien convertit amb pèrdues considerables si la tirada hagués estat d'uns 2000 exemplars (vegeu GUINARD, P., *op. cit.*, p. 60).

21. Al repertori ja esmentat de F. Aguilar Piñal es pot constatar que molt pocs periòdics de províncies varen aconseguir realment de ser publicats i, sobretot, de mantenir la periodicitat de la publicació. Entre les excepcions més remarcables es pot mencionar el *Correo Literario de Murcia* (probablement conegut per Olivé, si tenim en compte el pes que posteriorment tindrà aquest personatge en aquella ciutat), el *Correo de Gerona* i el *Semanario Literario* de Salamanca, així com el *Correo de Cádiz* (amb el seu «suplement» titulat *Postillón del Correo de Cádiz*), dels quals l'editor del *Correo de Gerona* n'acceptava subscripcions a Girona (vegeu-ne el núm. 22 del 20 d'abril de 1795).

22. En tot cas, aquesta motivació hauria ignorat el fet que el 4 de juny havia publicat un avís de subscripció per als propers tres mesos (vegeu-ne el número 35). Per tant, eren tan sols una part dels subscriptors l'abonament dels quals finalitzava a l'agost.

23. Arxiu de la RABL: llig. 1, núm. 17 (discurs llegit públicament el 20 d'abril de 1796).

filo-jansenista (especialment si prenem en compte les llargues citacions que fa de Mr de Sacy —tot i que es tracta de cites relatives a la reivindicació de l'interès de les lletres enfront d'aquells que tan sols es preocupen per obtenir victòries militars—); un tret, aquest darrer, que enllaça amb la preocupació constant que es pot trobar en els escrits del *Correo* per les qüestions morals (les virtuts i l'autenticitat religiosa) i el reformisme... En el mateix discurs és interessant d'assenyalar que, per tal d'argumentar el seu elogi de la història de Catalunya, subratlla com un dels seus mèrits més destacables el fet de no haver considerat mai com a incompatibles «l'espasa i el llibre»; la qual cosa és certament una bona síntesi tant del seu pensament com de la motivació que l'havia dut a publicar a Girona, el 1795, el periòdic *Instrucción militar, o escuela del soldado*. L'any 1800 trobem J.F. Olivé a Múrcia, on publicava *Diversión de las personas de talento, por el autor del Correo de Gerona*²⁴. En aquesta ciutat Olivé exerciria el càrrec de «Comisario de Guerra de los Reales Ejércitos» i ocuparia la càtedra d'Economia Política. En perfecte coherència amb el seu desig de ser un il·lustrat, el trobem alhora lligat a la Sociedad Económica de Amigos del País del Reino de Murcia, en la qual va ocupar el segon lloc de responsabilitat, com a secretari, entre els anys 1807 i 1811 i entre 1814 i 1820²⁵. Com a diputat de la Societat de Múrcia a Madrid (en aplicació del decret de juny de 1815) va esdevenir alhora membre de la Societat de Madrid, de la qual va ser comptador l'any 1817, president de la secció de Comerç l'any 1818, i president de la secció d'Arts i Oficis l'any 1819. Posteriorment, i durant el període revolucionari de 1820-1823, trobem José Felipe de Olivé com a intendent d'Àvila (1822) i de Castelló (1823)²⁶, però aparentment sense que sobresortís per cap compromís polític remarcable durant els esdeveniments revolucionaris del Trienni, com tampoc no tenim constància que els hagués tingut durant el període de la guerra del Francès.

L'obra més important d'Olivé fou, sens dubte, l'edició d'aquest periòdic publicat a Girona. Probablement la seva intenció havia estat de publicar dos periòdics diferents, donat que en el *Prospecto de la Instrucción Militar* assenyalava que l'aparició del primer número d'aquesta publicació que sortiria tots els dijous seria puntualment anunciada al *Correo*. Segurament, doncs, la seva prudència com a editor, així com la precipitació amb la qual es va autoritzar la publicació de la *Instrucción Militar* (coincidint alhora amb la precipitació dels esdeveniments de la guerra contra França), van dur J.F. de Olivé a publicar-los tots, a la pràctica, com un sol periòdic. De fet, tots dos es complementaven en una mateixa línia de publicació, que era la que es corresponia a la que en general tenien els «Correos...» o els «Semanarios» literaris. En el prospecte del *Correo de Gerona* (publicat en el primer número) J.F. de Olivé manifestava clarament tant la seva inquietud cultural com la seva voluntat utilitària:

24. Múrcia, oficina de V. Teruel, 1800, 8°, XXVI+147 p. (publicació que conec tan sols per la referència que recull PALAU en el seu *Manual del librero hispanoamericano*).

25. Cf. VELÁZQUEZ MARTÍNEZ, M. (1989), *La Sociedad Económica de Amigos del País del Reino de Murcia: la Institución, los Hombres y el Dinero (1777-1820)*, Murcia: Consejería de Cultura, p. 146, 162 i 210.

26. GIL NOVALES, A. (1992), *Diccionario Biográfico del Trienio Liberal*, Madrid: ed. el Museo Universal.

Hierbe ahora en mi cabeza una porción de ideas sobre lo que debe contener [...]. Escrívase con utilidad y agrado de las gentes de juicio y córrase por la historia, elévese a la metafísica, desmenúcese los admirables experimentos de la física, exáltense las matemáticas y astronomía, recuérdense a los hombres sus derechos.

Unes paraules que expressaven prou bé les seves idees d'home de la Il·lustració, tal com ho proclamava una mica més endavant:

Aunque los medios sean distintos, el fin es siempre el mismo; esto es, el destierro de la ignorancia y los vicios, y consiguiendo sustitución de la ilustración y buenas costumbres.

El contingut del *Correo*, a partir del número 10, estava integrat per unes pàgines regulars d'una història de Catalunya (*Memoria de Cataluña*) que començava en els orígens dels temps i que, en el darrer número —publicat al mes d'agost— havia arribat fins a l'ocupació musulmana. Aquestes pàgines eren seguides d'escrits diversos, a la major part dels números. Així hi podem trobar el relat, continuat en cada lliurament, d'un viatge des de Barcelona a Madrid (*El viajero anciano* o *Viaje de D. Orduño*) en el transcurs del qual la conversa entre tres personatges permet oferir les reflexions filosòfiques del personatge Orduño, que, de fet, presenten allò que seria el mateix pensament de l'editor²⁷. I hi trobem també en alguns números la publicació de comunicats oficials de l'autoritat relatius a la guerra; algunes «cartes dels lectors» i alguns escrits diversos, com ara reculls d'anècdotes i de sentències clàssiques o divertides, poemes, informacions històriques...

Quant a la *Instrucción Militar*..., segons el prospecte de presentació, es publicava:

para que el militar tenga al día donde hacer un rato de lectura útil y divertida [...]. Su título indica su objeto: es la escuela de un militar.

Es proposava de publicar màximes i preceptes excel·lents, anàlisis i extractes d'obres clàssiques, reflexions i discursos sobre les obligacions i deures del militar. Però advertia també que s'abstindria de parlar dels esdeveniments militars quotidians. No pretenia ser, doncs, cap periòdic de la guerra.

En el primer escrit del primer número de la *Instrucción Militar*, sota el títol de *A la tropa española*, proclamava com l'objecte més noble de tots, i el més gran i heroic, el d'estimular les virtuts guerreres i presentar, dia a dia, als ulls dels defensors de la pàtria, tot allò que la història pot oferir de més útil i interessant (número 9, del 5 de març, p. 1). I acabava dient:

27. Es tracta d'un pensament que recorda el de la crítica dels costums que es pot trobar en escrits com les *Cartas Marruecas* de Cadalso. Particularment interessant és la seva opinió crítica envers els periòdics que es publicaven a Espanya. Segons Orduño, aquests tan sols es preocupaven d'omplir les pàgines de cada número, sense tenir cap cura del contingut, en comptes de publicar textos que contribuïssin a la funció sociocultural i moral que ell reivindica per al periodisme (nº 48, del 20 de juliol).

Si mi obra logra inspirar a unos amor a las ciencias, a otros máximas de virtud y humanidad, valor y heroísmo, moderación y dulzura, ¿no habré logrado el fin que me he propuesto? (p. 4)

El *Correo de Gerona* i, particularment, la *Instrucción Militar*, ens ofereixen, doncs, un testimoni molt interessant de reivindicació i difusió de la II-lustració. Interessant i sorprenent, ja que es dona en un context directament immers en la guerra contra la Revolució francesa (un context que portaria, per exemple, a alguns eclesiàstics reputats d'*il·lustrats* —com ara Armañá o Lorenzana— a abjurar de la filosofia del segle). A més, la difusió —especialment la de la *Instrucción*— que se'n feia anava especialment adreçada als oficials d'un exèrcit que s'enfrontava amb les armes a un exèrcit que es proclamava alhora hereu de la II-lustració. Un periòdic com la *Instrucción Militar* pot testimoniar, al mateix temps, el fet que els militars —que per mitjà de la guerra acabaven de constatar la ineficàcia de l'organització, de la dotació i de la logística de l'exèrcit espanyol— podien ser, precisament per aquesta experiència, un sector particularment ben disposat a acollir les exhortacions a favor de la instrucció, de la ciència i de la II-lustració. Que en els anys següents actuessin en conseqüència és quelcom que anava més enllà tant de la pròpia capacitat dels militars que van viure la Guerra Gran com de la de l'editor del *Correo* i la *Instrucción*; però sens dubte allò que el 1795 havia fet possible la seva receptivitat respecte d'un periòdic d'aquest tipus, és quelcom que no pot ser negligit si volem entendre la importància que adquiriria un nou esperit militar a Espanya, tan sols una quinzena d'anys més tard.